

МИКОЛА ШПАК

РОБФАКІВСЬКИЙ СУБОТНИК

Сонце лиш
 очі протидало
Засмалюваними кулачищами,
Як ми в колони стали,
Плечем
 до плеча.
Йшли через місто.
Збоку—
 будинків мури.
Вітер назустріч хмурився
І позіхав зісно.
На вокзалі нас
 на бригади розбито.
Бригадирами хлопці
 й дівчата.
Хтось із наших,
 — До діла!
 кричав нам сердито,
— Ще ж робота стоїть непочата!
І працювали ми.
Боліли руки й спина.
Правда ж,
 завзяття—хоч одбавляй!
Прийшли ж не гулять.
Здавалося,
 ще мить
Й робота зроблена.
Розгружали із хлібом вагони
— Як робить, то робить!
Впала пісня на дальній гони,
Де повіті в синяву горби.
Довгий состав товарний,
Вагонів мабуть з сімдесят.
Ружувала щоки
 робота вдарна,

Мускули пружилися.

— Гей, братва, надолуж!

— Гей, комса,

факультет робітничий!

Перевиконать плян,

щоб на глюм

Не узяв би завод вас підшефний!

Осередку бюро

і профком тут.

На суботник прийшов

і декан робітфаку.

Стільки сміху

(робота ж кипить)

брюки хтось помарав у мазут

Майового покату.

Не журись,

ось додому прийдем,

потішають його.

Так дівчата тебе і підчистять.

Вітер листом в лице.

Синій день.

Пролітають години врочисто.

Виїжджають з ДЕПО паровози

І лисніють загривки накрашені:

Жме на тіло мороз.

ніби тормозом—

Такий легкий мороз, та де вранішній.

— Хлопці,

коммольці,

Вдарники днів п'ятилітки!

— Дружно ж, ребята, тільки!

Кричать,

— Жару піддай!

У мішки насипай!

Та скоріш!

Бач, зерно як на землю ти сипеш!

І така тут тобі

і веселість

й біда,

Що гориш!

відчуваючи темпи.

Вагонетки сюди,

вагонетки туди,

Покотилися в парах.

В магазини зерно

У мішках звезено,
У високий покладено
ярус.

То ж машиністе
новий состав,

Хлопцям дай.

Робота ударна,

роботі не стать,

Ударникам тоже не ждять.

А бригада моя,

а з бригадою й я,

Завдання вже кінчаем робоче.

Працювати!

Працювати!

Відпочити ніхто з нас не схоче.

На змагання усіх, то і знай,

визнаємо ми,

Крутова, так би мовить, порука.

Весь робфак—

— це ударна бригада науки.

На лиці в тебе піт.

А утома ще спить,

Деся прихована зовсім.

І такий ти, як всі,

Що здається і гори звернув би із місця.

І в нилу цих робіт,

лиш на хлопців відсталих

ще залишся.

Ось додому прийдеш,

в гуртожитку пісні

Цілий вечір лунатимуть, знаю.

Й балалайки

й гітари змагання за ніч,

Буде в парку ще плаинуть гугняве.

Бо суботник для нас—не утома.

Нам із малечку праця—це все.

А як ранок,

ми зошитів томи,

І бадьорість свою

на робфак понесем.

Жме на тіло мороз.

Посміхається синь.

Вітер піт обсушив на обличчі.

Йде додому робфак, закінчив

По-ударному працю за вісім.

Суха осінь на шлях простилила,

Переткане терміття в електрику.
 Паровози кричать
 і відгомін їх стине.
 Десь за містом далеко.
 Дзвонить брук від ходи.
 Хтось «шутейно» облаяв товариша.
 І у ногу усі
 і у ногу ідуть як один,
 Під розхристані
 юністю марші.

ВОЛ. УСКАЧ

КОМСОМОЛІЯ СПІВАЄ

(Присвячую молодим ударникам заводу ім. Петровського)

— Тепер,
 Коли завод вже
 Не на чорній,
 Коли вітання
 Йдуть з усіх боків—
 Мені дозвольте,
 Як комсомольцю—
 Промовить
 Пару теплих слів.

**
 *

І я—до молоді
 Звертаюсь:
 (Які з квітками,
 Й без квіток),
 Що час іще
 Не дав нам змоги:
 Від бою
 Одійти у тил.
 А є в рядах,
 У нас чимало
 Таких—
 Що по кутках сидять:
 Мовляв —

— Ми дуже наробились,
 Вже нам —
 «Пора відпочивать».

**
 *

Товариші.
 Не мийте іще руки,
 Давайте —
 Згадаємо ті дні,
 Коли в цехах —
 Варстати всі кричали:
 «Комсомол!
 В атаку на прорив».

**
 *

І ось тепер,
 Коли завод вже
 Не на чорній,
 Коли вітання—
 Прийшли з усіх боків,
 Не думайте,
 Що в нас вже
 Все червоне,
 Не думайте,
 Зробити
 Перерив...

ОЛ. ГРІНЬОВ

„НЕ ФУНТ ІЗЬОМУ“

I.

Ой, ця радість.

Це ж вона затопила всі простори, розбіглася по гомінких вулицях, захопила всі юнацькі серця і примусила їх гнати щосили кров по жилах. Це ж вона й сонцю наказала так яскравити вгорі, що аж очі болять від його сліпучого проміння. Скільки то сили та завзяття відчуваєш у своїх м'язах, як ясно, свіжо працює мозок, що хочеться весь світ обійняти в велетенських гарячих обіймах.

Весело блищить і вивіска, що так набридає за весь рік і що тепер так вабить очі:

Н-СЬКА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ШКОЛА МЕХАНІЧНОГО ФАХУ.

Які звичайні, буденні слова в цій назві, і скільки вони за собою ховають життя, боротьби, буяння та молодечого захвату.

Двір школи сповнений молоддю. Ой, як же всі виросли, помужніли, засмагли та поздоровшали за короткий час літньої перерви. От, коли б об'єднати в одне силу та міць цього стоголового товариства—яка б сила вийшла.

Скрізь чується:

— Здоров!

— Ого-го!

— Чумарику, здрастуй!

— А, Петре, давай руку!

Голубченко Василь пристає до Краснощока Петра:

— Ой, Петько, який же здоровий витягся. Хоч зараз женись.

А скільки розмов, а скільки тем! Тут говорять про минуле літо, про гулянки, про гри, про те, як хто використав відпускний час. Там з захопленням розмовляють, що школу мають перетворити на механічний технікум, що цього року буде безперервна виробнича практика, що збільшиться термін навчання. З іншого боку селянські хлопці сперечаються про колективізацію, про хлібозаготівлі, а ще далі відкрився справжній диспут про творчість Володимира Сосюри.

Всі, і завідувач Лев Сергійович Родин, і вчителі, і навіть завжди похмурий сторож—дід Тарас, здаються такими радими, щасливими та веселими.

Перший дзвоник. Скільки то в ньому поезії, з яким радим вигуком усі його сприймають. Не те що всередині року, коли так звикнеш до нього, що інстинктивно йтимеш у класу, чи з класи—тільки не зачнеш.

— У клуб, на збори.—І раптом у дверях виникла «пробка». Тиск пручання і нестримний, бадьорий сміх.

Як приємно в прохолоді клубу після надвірної спеки. Хвиля—і всі місця захоплено, всі лави зайнято, а молодь все тече й тече крізь двері. Нарешті всі вікна, проходи, столи забито і тоді на сцену, радо посміхаючись, виходить «сам» — голова комучу Микола Сирота. Назустріч йому линуть оплески. Він махає рукою, прагнучи перекричати.

Товариші! Покиньте! Та це ж зайні формальності, ваші оплески. Гора ж уже й до роботи приступити. Годі плескати.

І коли, нарешті, оплески затихи, він серйозно приступив до передзборних церемоній.

Але учні сьогодні дійсно якісь «ненормальні»: тільки скаже Сирота декілька слів, як знов розпалюється буря оплесків і буквально не дає йому змоги вести збори. Це, врешті, йому набридає і він кричить зборам:

— Товариші! Та покиньте ж плескати. А то я піду звідділя і залишатись збори без голови. Найголовніше—порядок.

Яшні Федченкові такий затиск виявлення розбурханих у ньому емоцій не подобається і він кричить з кутка через усю залу Миколі Сироті:

— Колька! Не валяй дурака!.. Коли ж і не поплескати та не порадуватись нам, як не зараз? Бо, як прийде зима та прикрутить нас Петро Петрович з механіки, то не дуже радітимеш.

Петро Петрович, невеликий, у пенсне інженер у форменному картузі дивиться на Яшу Федченка і всміхається, махаючи головою: той завжди щось кумедне вигидає. Любить Яшу Петро Петрович, хоч і години не можуть бути вкупі без суперечок.

Тоді Миколі Сироті не залишається нічого іншого, як цілком приєднатися до думки Яшиної, припинити «затиск виявлення емоцій» і самому розхристати свою душу. І він, «сам» Микола Сирота, голова комучу, агітпроп комсомольського колективу, міжпрофшкільський філософ і прочая і прочая... робиться експансивним, як дитина: радіє, жартує, «заправляє» зі зборами, плече в долоні, словом, цілком «губить свою марку» як цілком влучно характеризує таку його поведінку Яша Федченко.

Нарешті слово одержує Лев Сергійович Родич. Він спокійно робить доповідь про «підсумки та перспективи», оперує цифрами та фактами, аналізує, синтезує, робить підсумки тощо. І нарешті:

— Товариші, я ще вам не все сказав. Є сюрприз... (зала вшухла). З цього навчального року наша механічна професійна школа перетворюється в чотирирічний механічний машино та суднобудівельний технікум і прикріплюється з безперервно виробничою практикою до заводу ім. Андре Марті.

Після цих слів у залі сталося щось неймовірне. Коли б сюди потрапила яканебудь старомодна старушенція, вона б напевно вирішила, що або учні побожеволяли, або почалося «светопредставлення».

Та й як не радіти, коли оправдалося те, чого так довго чекали, чого так довго домагалися. А коли Микола з-за лаштунків виніс обмотану бр-

зентом нову вивіску, розгорнув її і показав зборам (це Лев Сергійович зробив теж у вигляді сюрпризу), сталося те, що прибіг дід Тарас, став у дверях і, нічого не розуміючи, тільки здвигував плечима очевидно думаючи:

«Ну й розбнишаки ж, бісової віри діти. Де тільки я не сторожував — і в реальному, і в гімназії, і в університеті, а ніде таких бешкетників не бачив. Та й вихователі зараз пішли... Он і Лев Сергійович: стоїть, дивиться як вони казяться та тільки всміхається. А людина ж наче порядна».

Гамір, дійсно, стався незвичайний. Лев Сергійович став навіть побоюватися за цілість лав. Скориставшись з метушні, на сцену вибрався Яша Федченко і, діждавшись поки аудиторія трохи стихне, виголосив таку промову:

— Товариші! Отже, як ми вже не профшкола, а технікум і, крім того, не профшкільці, а «всамделішні» студенти, я, від імені «фракції» сьогоднішніх зборів, що засідала в тому кутку під вікном, пропоную: а) призначити товариша діда Тараса заслуженим, невідмінним комендантом помешкання нашого технікуму, в) Лева Сергійовича нашим червоним, навіть інфрачервоним ректором. В зв'язку з тим, що заперечень немає, вважаю пропозицію за прийнятту і, як студент машинобудівельного технікуму, кричу урочисте «ура».

Після цього навіть дід Тарас, зворушений такою великою увагою до себе, посміхнувся і, плескаючи в долоні, думав: «Вони хоч і шибеники, а такі гарні, чутливі хлопці».

Потім ще робив доповідь голова комучу Микола Сирота. Після рішення обрати новий комуч через деякий час, щоб притягнути до роботи актив першокурсників, які повинні себе якнайшвидше виявити, всі розійшлися по класах, щоб одержати розклади лекцій, проробити різні організаційні справи, а потім з завтрашнього ж дня всерйоз взятися за роботу, не гаючи й жодної хвилини, бо:

— Країні нагально потрібні технічні кадри. Отже, проблема кадрів «не фунт ізюму», — як сказав наостанок Лев Сергійович Родин.

II.

III-й курс «Б» займав центральне місце у школі. До складу його входили найкращі шкільні активісти, він завжди брав верх у соцзмаганні між класами і всі хвилювання та спірки серед учнів III-го «Б» відбивалися на роботі всієї школи. Цього року III «Б» на перших же зборах вирішив викликати на соцзмагання всі інші курси з питань академічної та громадської роботи, дисципліни, відвідування тощо і прикласти всіх зусиль, щоб в кінці року вийти переможцями з цього змагання.

Хоч Яша Федченко й пропонував свою особу на місце старости курсу, обіцяючи найретельніше ставитися до роботи, все ж товариші вирішили не оказувати такої честі йому, а обрали на старосту Юрія Чумарика, серйозного, працьовитого хлопця, й доручили йому добре стежити за виконанням складеної соцутоди.

Серед нових учнів, першокурсників, особливо визначався Різчиків Семен. Високий, худий, з енергійним, зарослим обличчям та чорною чуприною він зразу звертав на себе увагу. На зборах курсу, захопивши всіх запальними промовами та діловими пропозиціями, він домогся того, що його обрали в курсову комісію, а потім і до комучу. Крім того, він був комсомолець, мав гарні відгуки від товаришів, що працювали з ним у трудшколі, отже й невидно, що при розподілі навантажень у комуні його обрали на замісника голови.

І справді, він дуже гарно вмів працювати, принаймні так здавалося зовні. Коли реалізовували III позику індустріалізації, цю справу доручили йому. Семен Різчиків пішов по курсах, у кожному зробив по запальній промові і школа дала майже 2000 крб. позики державі. Це досягнення цілком приписали енергійності Різчикова. Одне тільки турбувало учнів, це — походження його. Батько Різчикова був відомий у місті власник броварні. Але Семен на загальних зборах учнів заявив, що з батьком він порвав уже 2 роки тому всілякі стосунки, що він сам заробляє собі на утримання, працюючи розносником газет і прохає всіх мати на увазі, що він зі своїм батьком-приватником нічого спільного, крім прізвища не має.

Учні цьому повірили й прийняли Семена до своєї товариської сім'ї. Комуч домогся, щоб йому видали стипендію й дали місце в шкільному гуртожитку. Ніхто нічого не мав проти цього. Семен Різчиків став одним із стовпів школи, як його схарактеризував Яша Федченко.

І це, власне, була правда.

Юрій Чумарик прийшов із села. Там — невеличка, збудована на земський шаблон, школа і його батьки — сільські вчителі. Вчився у них до 4-ої групи. Потім рік провчився у місті. Але далі не хватило коштів. Довелося кинути міську школу, повернутися додому й готуватися за семірічку самому. Обклався підручниками, програмами. Зимув і літо без перестану працював, а наступної осені успішно склав іспити в організовану тоді механічну профшколу. Дали йому стипендію, місце в шкільному інтернаті і вже ось три роки вчиться. Всі вважають його за найкращого учня й громадського робітника.

Крім того Чумарик — поет, друкується в місцевій пресі та навіть в харківській. Це надало йому великої популярності не лише серед мехпрофшкільців, а й серед молоді всього міста.

Серед старших курсів дівчат було мало. Напочатку організації школи три роки тому — вони дуже неохоче йшли до технічних шкіл, але це було лише до того часу, поки не пішли вчитися робітничі дівчата. І цього року на перших курсах вже було майже половина дівчат, так що деякі «женокенависники» висловлювали побоювання, як би школа врешті не перетворилась на «бабську», як, наприклад, сусідній хемічний технікум.

Особливою активністю серед старших дівчат відзначалася Клара Грінштейн, секретар комсомольського осередку, енергійна, запальна дівчина, але витримана комсомолка й гарна громадська робітниця. Вчилася вона на III «А» і коли їх викликав на соцзмагання рівнобіжний курс, вона зібрала всіх своїх і вказала, що вони повинні виграти соцзмагання, не зважаючи на жодні «об'єктивні умови», бо:

— В прртивному разі я збожеволю і взагалі зі мною станеться щось страшне—жартуючи додала вона.—А для того, щоб постійно відчувати на собі відповідальність за взяті зобов'язання, пропоную оголосити курс ударним.

Деякі студенти проти цього заперечували:

— Це зайве. Можна й без ударництва добре працювати і можна з ударництвом урочисто пропрати соцзмагання. Не в назві справа.

Але проти такої думки повстало багато комсомольців, що підтримали Кларину пропозицію, і питання було остаточно розв'язано. Голубченко Василь зараз же сів писати пляката:

«УДАРНА КЛЯСА III «А». ВХІД СТОРОННІМ ЗАБОРОНЕНО».

Клара Грінштейн наказала «Вхід стороннім заборонено» відрізати, бо це буде зовсім не по-товариському і прибила пляката на вхідних дверях класи з зовнішнього боку.

Яша Федченко з III «Б», проходячи на перерві повз і побачивши пляката, вдарив себе зі злістю по лобі:

— Ех, шляпи ж ми. Не могли додуматись перші. Проґавили.

— А Юрій Чумарик, зачувши таку енергійну Яшину «самокритику» сказав:

— Не турбуйся, Яшо. Пляката кожний може вивісити, і ми, тоді буде видно чи заслуговують вони назви ударників, чи ні.

— Правильно. Хай III «А» потягається з нами. Чи не доведеться їм в ударному порядку в галюшу сісти!—енергійно виголосив Яша.

Щось не клеїлося соцзмагання на Клариному курсі. Ось, наприклад, сьогодні стався скандал, що мав аж три негативних наслідки. Було ж ось що:

Петька Краснощок, задирикуватий, нетерплячий хлопець, здібний на всякі вчинки, сидів підчас перерви з Мірою Радіною і «заправляв». Аж ось підійшов Голубченко Василь і став, шуткуючи «підривати» його. Петька Краснощок, не соромлячись Міри, послав його на перший раз до чорта. Та той, залишившись абсолютно спокійним, продовжував:

— Що ж це ти, Петро, знаєш що у нас у школі дівчата—дефіцитний крам і зразу за двома зайцями гонишся. І за Дунькою і за Мірою...

Дунька—перекутка, що носила в школу бублики, була ряба, некрасива і вся, мов опудало. Та до Петьки вона ставилася з великою пошаною і відверто симпатизувала йому: завжди зачіпала його, розмовляла, давала

в борг бублики, а потім ніби «забувала» тощо. Тому то хлопці й дражнили його Дунькою.

Петро, розівлившись, підскочив до Василя і штовхнув його кулаком у груди. Той дав «належну відсіч». Почалася бійка. Поприбігали хлопці й хотіли розбороняти, але Яша Федченко категорично запротестував:

— Одійдіть, товариші. Що це ви, хіба не бачите, що ударники — не прості смерті.

Нарешті, коли ніс у Петьки був розбитий, а у роті зробилося підозріло солоно, він вирішив «переможно» тікати і «зірвався» в свою класу. Голубченко побіг за ним. Петро Краснощок, не знайшовши, де заховатися, скочив на підвіконня відкритого вікна, а потім з нього у двір. Але зачепився за скло і:

— Дзінь...

Від несподіванки він спинився. Голубченко теж, не знаючи що робити: чи гнатися за Краснощоком і надавати добрих «макарон», чи піти та прохолонути. Коли це з криком прибігає Клара:

— Ой, опудала, що ж це ви нарobili... То це ви такі ударники? Зараз же марш умиватися.

Через деякий час Голубченко Василь зливав Петрові воду на руки, а той мив розбитого носа та полоскав у роті. Потім кружку взяв Петро і став зливати Василеві. Назад ішли вже обнявшись.

Клара не знала що робити. Обидва учні були з її III «А», отже скандал не важко було замазати, але ж він відбувся на очах усієї школи, значить зам'яти його було не можна. А тут ще підійшов Яша Федченко:

— Ти, Кларочко, візьми цю подієчку на увагу і запиши в журнальчик ударного курсу. А ми теж візьмемо її на замітку і ні в якому разі не забудемо. Бо це ж і нас цікавить.

Клара Грінштейн ладна була провалитися крізь землю, тільки б не чути знущання Яшиного. І, що найголовніше, не маєш права нічого йому заперечити.

Наслідки були такі: у Петра Краснощоківа розбита губа та ніс. У Василя Голубченка — під оком «чарівний ліхтар», а в вікні розбита шибка. І хоч скло не коштувало й полтинника, а у хлопців шкура все одно швидко, «як на собаці» загойтється, довелося «наслідки» записати до журналу, щоб у кінці року підчас підсумків соцзмагання штаб узяв на увагу й це «досягнення».

Клара ладна була б плакати, коли б знала, що це допоможе.

III.

Невпинно тікали дні. Наче й одноманітно, але кожен день приносило щось нове. І ось одного разу на лекції суднобудівництва Август Карлович Курц повідомив:

— Вже вирішено, товариші, що з 1-го грудня ви йдете на практику до суднобудівельного заводу. Остаточно про час, умови та місце ви дізнаєтесь через декілька днів від Лева Сергійовича. Тоді навчання доведеться

перенести на вечір, а вдень ви працюватимете. Звичайно, за роботу вам платитимуть гроші.

Радісним гулом зустрів III «Б» цю звістку:

— Чим, чим працюватимемо?

— В суднобудівельному відділі техніками та помічниками їх.

— Та ну?

— Техніками!

— Ура, браточки!

— Заспокойтеся, товариші. Треба з усією серйозністю поставитися до цього питання. Ви повинні виправдати те довір'я, що вам надає і влада і вся суспільність. Ви повинні там на практиці використати всі ті теоретичні відомості, що одержали тут у школі...

— Ну ясно... Сами знаємо.... Не маленькі.

На засіданні комучу обговорювалося питання про заводську практику. Говорив Микола:

— З відходом III-їх, а згодом і частини II-їх курсів на завод, може цілком занепасти громадське життя школи. Треба зараз же розв'язати це питання у такий спосіб, щоб відхід цей ні в якому разі не спричинився до розвалу роботи наших шкільних організацій. Зі свого боку пропоную центр життя школи перенести зі старших курсів на молодші... Хто ще бажає висловитися в цьому питанні?—звернувся він до засідання. Слово взяла Клара Грінштейн:

— Ти звичайно, правий. У нас серед перших курсів є багато таких товаришів, що зможуть керувати роботою всієї школи...

І цього дня Семена Різчикова обрали на голову комучу машинобудівельного технікуму.

Нарешті Лев Сергійович оголосив:

— Завтра біля заводу о 7 годині ранку. Точно і без запізень.

Звичайно, другого дня ще до другого гудка всі студенти були біля заводських воріт. Швидко прийшов Лев Сергійович, радо поздоровкався. «Добрий ранок, товариші техніки». Поруч у відповідь бадьоре «Доброго доброго я, товаришу ректоре». Пішов у контору і викликав директора заводу. Той сказав «новоспеченим технікам» «напутственное слово», потім хлопці та дівчата пройшли крізь контрольну будку, де одержали перепустки й опинилися на терені заводу.

— Здрастуй, заводе,—патетично вигукнула Клара Грінштейн, а Костя Салсай звернувся до Чумарика:

— Дивись та слухай, поете, ми даємо тобі замовлення затворчити ентузіазм.

Повз них проходили робітники. Один з них підійшов до Яні Федюшки та:

— Яшко, а ти чого тут?

— Що значить «чого», товаришу батьку? Працюватиму тут.

— Ну, не бреші!

— Хай мого брата батько бреше, а не я.

- То чого ж ти мені нічого не казав?
- Хотів, папашо, сюрприз тобі устроїти.
- От бісова личина. А чим працюватимеш?
- Техніком.

— Знову брешеш,—засперечався батько,—що ж це ти батьком своїм рідним командувати будеш?

— А хоч би й так. Думаєте, не зумію?—А потім роблено суворим голосом:—Товаришу Федченко, зробіть тут кльопку, тут переклепайте. Та швидше, швидше. І досі робити не навчилися!

— На, молокососе, хустку та спочатку носа собі висякай,—образився Яшин батько.

- Щиро вдячний, папашо. У мене своя є.
- Але заревів третій гудок і Яша сказав батькові:
- Іди, тебе кличе.

— А треба йти, бо ми ж з головною кузницею та «Путиловцем» змагасмося.

— Хороший у мене пахан,—заявив Яша, коли той пішов,—погано тільки що себе розумнішим за мене вважає...

Надійшов Лев Сергійович і повів своїх техніків до суднобудівельного відділу, передав їх там начальникові відділу Бородачеві, попрощався з ними, наказав щоб сьогодні о 7 год. вечора приходили на вечірні заняття і пішов. Бородач звернувся до студентів:

— Сьогодні ви тільки ознайомитеся загально з процесом будівництва пароплавів, а завтра я розподілю вас поміж інженерами і ви розпочнете свою практику.

Почалося «знайомство».

**

Йдучи о 4-й годині з заводу ділилися враженнями.

— Аж тепер, коли я побачив усю складність роботи—говорив Микола Сирота,—я зрозумів, як ще ми слабо підготовані, щоб обійняти тут керівні позиції. Ой, ще ж і працювати доведеться нам над поглибленням своїх знань...

Знайшов вихід Костя Сапсай:

- Пусте, не треба тільки виду показувати, що не знаєш.
- Дурню ти,—заперечив Сирота.

— Я з тобою цілком згодна, як і завжди,—промовила Клара. Замість того, щоб приховувати своє невміння, треба діяльно взятися за роботу і надолужити те, чого нам не могла дати школа. Та й крім того ми ще тільки практиканти, а не техніки, нам ще півтора роки вчитися. Коли добре вчитимемося та працюватимемо, то й знати багато будемо.

— Та, я ж тільки пожартував,—промовив Костя Сапсай,—а вона й справді...

— Такими словами й жартувати не треба.

— Прийемо до відома й виконання—вже трохи розсердившись сказав Костя. Тут гурт наздогнав Яшин батько:

— Де син мій?

— Я тут, папашо. Що, скучив за мною?

— На біса ти мені здався. Чому це вас сьогодні, мов звірів, по всьому заводі на показ водили. Чому ж не робили?

— Нас водили та таких звірів, як ти, показували,—огризнувся Яша. У нього з незвички боіли й ноги, і в'язи і все тіло. Це помітив і батько.

— Що з неприємки тяжко? Нічого, швидко звикнете.

Клара підхопила:

— Правильно, Миколо Яковичу... чи пак... Петровичу, швидко звикнемо й працюватимемо, не гірше за вас.

— Ой, яка ж ти гаряча. Чи всі у вас там такі?

— До одного.

— Це добре. Вірю тобі, дівчино, що працюватимете не гірше за нас. На те ж ви й молоді та й учені, крім того...

Гурт потроху танув. Нарешті, Микола Сирота спитав Клару:

— Нам з тобою сюди? Однією дорогою.

— Так, нам з тобою однією дорогою,—повторила Клара, невідомо чому зробивши наголос на останніх словах.

Попрощавшись, звернули убік. Ішли мовчки, заглиблені у свої власні думки, що крутилися навколо одного: заводу. І коли Кларі треба було звертати до будинку, де жила, вона тільки спитала його.

— Правда гарно...

— Прекрасно,—відповів Микола і щиро потиснув їй руку.

IV.

З часу, коли старші курси пішли на практику, Чумарик перебрався із шкільного гуртожитку до своїх далеких родичів, що жили біля самого заводу. Яків Феофанович та Мотря Васильовна Рязкіни були вже старі та богомольні. Мали вони власний невеликий будинок, і Юрій Чумарик оселився в невеликій комірчині, заваливши її книжками, приладдями та рисунками. Яків Феофанович працював на заводі за сторожа, а Мотря Васильовна «домохозяйничала».

Старі любили добре попоїсти, поспати, а на дозвіллі полаяти радянську владу. Вечорами до них завжди збиралися гості гуляти в карти, і Чумарик бував страшенно радий, що йому в цей час доводилося йти до технікуму на вечірні заняття.

Одного разу, йдучи годині об 11 вечора зі школи, Чумарик зустрів Семена Різчикова. Було темно та холодно, сипав дощ. Стикнулися на розі під електроліхтарем. Чумарик зрадів і щиро привітався. Різчиків теж, хоч у голосі в нього й чулися нотки незадоволення.

— Ну, що там нового у школі? Як працює перша зміна? Бо я ж уже тижнів зо два, як не був у школі зранку. Як громадська робота?—закидав Юрій питаннями.

— Громадську роботу,—гордо відповів Різчиків,—тепер піднесено на значно більшу височінь, ніж це було раніше. Тоді вся робота проводилася

наскоком, стихійно, а тепер вироблено точні пляни, і ніхто не має права їх зламати, організовано декілька нових гуртків, регулярно виходить Ільчівка. Звичайно, важко, доводиться самому бігати, допомагати, налагоджувати—інші члени комучу не відзначаються особливою енергією,—але все ж я маю цілковиту рацію сказати, що ми досягли значніших успіхів, ніж це було підчас головування Сироти.

— Я дуже радий,—промовив Чумарик,—що без нас робота досягла такого піднесення... Треба буде обов'язково у вихідний день прийти зранку до школи та подивитися, як ви працюєте.

— Будь ласка, приходь. А що там на заводі нового,—запитав і, не діждавшись відповіді, продовжував:—люблю завод... Там кується нове життя, нові люди. Люблю і пролетаріят. От де кляса, що заховує в собі невичерпні можливості. Могутня, непереможна кляса...

— Да... що це в тебе за згорток,—раптом запитав Чумарик про згорток, що ніс із собою Різчиків і, підчас енергійної розмови, розмахував ним.

— Це... розгублено став той—це рисунки. Пробач, мені треба сюди. Бувай здоров,—промовив Різчиків і пірнув у темну вулицю.

— Чого це він ніби незадоволений був із зустрічі... І чому там розгубився, коли я запитав його про згорток... А задається як... Все я, та я...—думав Чумарик підходячи додому.

Зайшовши у двір, де жив, крізь роззявлені вікна побачив п'яну веселу кумпанію. Співи, крики, регіт лунали крізь розчинені вікна на двір.

«Сволочі»...—прошепотів Чумарик. Йому хотілося схопити каміноку і шосили жбурнути її в вікно. І ледве стримався, щоб цього не зробити.

Кинувши гостям загальне «добрий вечір» пробрався у свою кімнату і швидко ліг спати: завтра ж о 6-й на роботу. Засипаючи, довго чув, як розважалася п'яна зграя, справляючи Мотрі Васильовни іменини.

— Ніколи б не жив тут, коли б остаточно з'ясувалася «проблема коштів» — думав він.

**

В один із заводських днів відпочинку (вони не збігалися з шкільними) Юрій Чумарик прийшов зранку до школи. Там же він застав ще декількох практикантів: Яшу і Клару, Миколу, Петра, Костю.

— Що, й тобі забажалося відвідати нашу alma mater, як казали колись бурсаки? — зустрів його Микола Сирота.

— Положим не alma mater, бо ще 1½ роки доведеться в цих стінах бути. А просто цікаво подивитися, як тут без нас,—одмовив Юрій.

— Ми дуже вдало попали сюди. Сьогодні якраз засідає комуч, заняття політгуртка та інш. Швидко там дзвоник?

— За п'ять хвилин.

— Це остання лекція?

— Так.

— Прекрасно!

Коли дід, Тарас продзеленчав дзвоником, і з клас почала виходити молодь, Різчиків, побачивши третьокурсників, підійшов і сухо офіційно привітався:

— Ми дуже раді, товариші, що ви не забуваєте нас і відвідали сьогодні. Маю надію, що ви прийшли не востаннє.

— Не турбуйся Семене,—вдарив його по плечі Яша Федченко,—за два місяці наша практика скінчиться й ми знову на весь час сюди повернемося.

При цій звістці в очах Різчикова промайнуло щось жорстоке й уперте. Коли він одійшов, Яша сказав Чумарикові:

— Ти помітив, як він незадоволено зустрів звістку про те, що ми скоро повертаємося до школи? Бойться, стерво, щоб не злетів із поста «президента» школи.

— Семене, сьогодні ж політгурток. Навіщо ж ти комуч признаєш? — підбігла до Різчикова Богатова Циля, голова політгуртка. Той відповів:

— Сьогодні будемо розв'язувати дуже важливі питання і відкласти їх надалі нема ніякої змоги.

— Так заняття ж політгуртка вже втретє зривається і все через тебе,—незадоволено говорила Циля, але Семен різко її обірвав.

— Дозволь уже мені знати, яка справа важливіша. Я голова комучу, а не ти.

— Ото ж і біда, що ти голова комучу,—буркнула Циля й пішла розпускати політгуртківців:—Товариші, з наказу голови комучу т. Різчикова—політгуртка сьогодні не буде.

Молодь зняла крик:

— Вже втретє. І все через Різчикова. Доки ж воно так у нас буде?.. Ми програми не виконаємо!

— Товариші! — спинила їх Циля Богатова,—я сама незадоволена з такого ставлення до політико-виховної роботи, але хто ж винен, що ми на голову комучу обрали головотяпа Різчикова?

Проходячи повз, Різчиков почув ці слова й пригрозив Цилі:

— За компрометацію громадських робітників поговоримо на бюрі колективу.

— І поговоримо. Та й не тільки про мене, а й тебе доведеться до порядку закликати! Зарвався дуже...

— Можеш не лякати, бо все одно не боюся. Не такі лякали... — і не докінчивши, пішов далі. Циля Богатова нервувалася. Ніяких особливо важливих питань на комучі не розглядали. Просто заслухали інформацію про стан збору грошей на користь незаможних учнів, незабезпечених стипендіями і ще розв'язали декілька дрібних біжучих справ. Почувалося, що Різчиків принципово хотів настояти на своєму, тільки б зірвати заняття політгуртка.

Про це й сказав дуже гостро Чумарик у біжучих справах. Він вимагав застосувати до Різчикової поведінки якунебудь кару і стежити, щоб у май-

бутиньому таких випадків більш не повторювалося. Зачувши це спалахнув Семен:

— Товариші! Чумарик тільки що показав усю свою відсталість та нерозвиненість, а може й ще гірше. Бо сказати, що сьогоднішній порядок денний не має важливих питань може тільки людина... яка не розуміє усієї ваги другорядного експорту для нашої країни, людина—білоручка, яка не хоче мати діла з різним ганчір'ям та кістками, хоч і знає, що за ці покидьки ми зможемо придбати за кордоном десятки й сотні тракторів, що прискорюватимуть машинізацію та реконструкцію нашого сільського господарства. А відкидати важливість другого питання може тільки егоїст, тільки той, хто одержав нахабно стипендію і не хоче іншим допомагати. Ось, товариші, як треба розцінювати сьогоднішній виступ Чумарика. Сподіваюся, що все ясно. Засідання вважаю за...

Але тут з усіх боків стали вимагати слова. Знявся галас. Різчиків кричав, махаючи руками:

— Нікому не даю слова. Все ясно. Нічого даремно теревенити. Засідання вже закрите.—І він хотів іти до виходу, як підійшла Клара Грінштейн і попрохала слова теж.

Різчиків знову замахав руками:

— Ніяких слів. Я вже закryw засідання,—але потім згадав, що Клара ж секретар комсомольського колективу і злісно прошепотів: «говори»...

— Як бачите, товариші, питання стало дуже гостро. Звичайно, товариш Різчиків правий, кажучи, що обидва питання мають велику важливість. Цього заперечувати ніхто не буде. Але все ж таки не слід було і зривати заняття політгуртка, треба було заздалегідь погодити роботу, щоб уникнути зайвих непорозумінь. Правий і Чумарик, що звернув увагу на це, бо чомусь решта мовчала. Взагалі з критикою та самокритикою у нас за останній час дуже негаразд. На все це ми звернемо увагу на бюрі. Там же поговоримо й про недосить тактовну поведінку Різчикова на сьогоднішньому засіданні. Ну, а тепер, коли більш ніхто вже не хоче висловлюватись, можна засідання закrywати.

Коли розходились, Чумарик сказав Різчикові:

— Мені хотілося б з тобою поговорити.

— У мене немає часу говорити з такими типами, як ти,—погордо відповів Семен і став слухати, що йому казав пошепки на вухо Петро Краснощок. Мотнувши у відповідь головою, Різчиків разом з ним та ще одним студентом—мовчазним, тихим Іваном Шевченком—вийшли з двору на вулицю.

Яша Федченко — побачивши як Краснощок щось доводив Семенові, запобігливо всміхаючись—гукнув навздогін:

— Петька Краснощок має звичку підлизуватись до всіх голів комучу.

— Та вже до тебе не підлизуватиметься. — відповів за Краснощока Різчиків.

— Бо я йому й лизати нічого не дам,—гукнув ще раз Яша, а потім звернувся до Чумарика:—ти Юрасю, сьогодні був справжнім героєм. Я

навіть не чекав, що ти такий запальний промовець, самого Різчикова за мояс заткнув. Слово чести. Так його, сволоч непманську і треба крити, а то щось дуже він став каверзувати та командувати. І завжди від нього чуєш: «я» та «я»...

— Да, та Різчикова треба звернути найсерйознішу увагу—зауважила Клара Миколі,—не чекала я що він зробиться такий.

— Що є затиск самокритики—це факт. Ось сьогодні мені голова редакції Володька Чехлик казав, що Різчиків вимагає у нього перегляду всіх статтів, що вміщуються у стінчасопісі. І все, що стосується його хиб, забороняє вміщати. Так, за нього треба взятися добре,—підтвердив і Микола Сирета.

V.

Несподівано почалась зима.

Власне, не несподівано, бо згідно з існуючими традиціями їм давно вже час було завітати до міста N, але цього року аж до кінця грудня тяглася осінь—сипались дощі, хмарилося небо.

І враз, одного ранку, прокинувшись, усі бачили, що на дворі біло. Цілу ніч сипався сніг, а на ранок прояснилось, тільки де-не-де на небі лишилися ще клоччя хмар.

Ще тільки засіріло, як заворушився гуртожиток. Вартовий сьогодні—Володька Чехлик. А це значить, що нікому не вдасться як слід виспатися. І дійсно, він проходить вуличкою поміж ліжками й стягає з усіх ковдри. Одні протестують, не пускають, інші—покірно скручуються в калачик (щоб тепліше було) і хочуть якнебудь dospати. Але в кімнаті холодно, за ніч ніч вичахла, а тут ще Володька проходить і лоскоче підшви.

Доводиться вставати. Раптом:

— Диви, сніг!

— А й справді!

— Зима. Урра!

— Гоп-ля ми живемо!—і невдягнені побігли до вікон.

— Ой і навалило ж. І звідки ото його скільки?

— Розстане, стерво, до обіду.

— Де там розстане? Дивись, он як вікна помережило. Мороз зараз на дворі.

— А що там на річці зараз?

— Нічого. Вода тільки. А коли буде мороз, то через тиждень можна на ковзанах буде кататися.

Слово «ковзани» всіх зворушило, а хтось ще застережливо запитав:

— Чи ж в усіх є вони?..

— А де це товариш голова комучу пропадав знову цілу ніч?—зауважив хтось.

— І Шевченка Івана нема.

— Той казав, що в тітки ночуватиме, звідти й до школи піде. Швидко всі одяглися й прибрали та замели кімнату. Тільки тоді прийшов Різчиків. Замерзлий, весь у снігу, не обмітаючись і не привітаючись, запитав:

— У кого є гроші?

— Єсть, та не про вашу честь,—одказав Чехлик,—а ти б он краще ноги пообмітав, бач яка калюжа натекла.

— Візьми, та витри, коли не подобається,—огризнувся Семен Різчиків.—Ну, є в кого гроші?

Гроші були в усіх, бо лише позавчора одержали стипендію, але хіба ж можна Різчикову позичати, коли він ніколи не віддає. Бачачи, що таким чином він грошей ні в кого не дістане, Семен вирішив зробити «індивідуальний підхід» і викликавши на бік Саву Білоножку, тихого, соромливого хлопця, найменшого за всіх першокурсника, сказав:

— Позич п'ять карбованців. Завтра віддам.

— Нема в мене,—відповів той, червоніючи та відвертаючись.

— Брешеш.

— Йй богу нема... (Не може Сава брехати, не червоніючи).

— Чому червонієш?

Сава пручається, хоче втікти від Різчикова, але той міцно тримає його за плечі. Довелося змінити політику.

— А хто тебе завжди в кіно та в театр водить. Інших же не водив, а тільки тебе. Що, забувся?.. Ну, давай!—І Семен з силою стиснув Саву плечі. Той ойкнув. Хлопці стояли осторонь і стежили. Нарешті Кузьма Петренко озвався:

— Пусти хлопця.

— А*то що буде?

— А то в морду дам.

— Що?—схопився Семен, зісно дивлячись на жилий Кузьмин кулак та на всю його кремезну постать.

— В морду дам,—спокійно повторив Кузьма Петренко.

— Ану, попробуй!

Невідомо, що сталося б, коли б раптом не задзеленчав дзвоник. Вони схопилися за книжки й поспішили до клас. До Різчикова підійшов Володимир Чехлик:

— Ну, йди, я двері замкну.

— Куди?

— Та в класу ж.

— Сьогодні я туди не піду.

— Чому?

— А тобі яке діло?

— Я вартувий.

— Ну то й іди...—і Різчиків зісно виматюкався.

— Ти в гуртожитку будеш, чи підеш куди?

Різчиків, не відповідаючи, гепнув на ліжку в верхньому одягу і швидко заснув.

— Ну що ти йому такому зробиш?—розводив руками Чехлик. І тож... голова називається. Ніч десь шлявся, прийшов, напаскудив, налаяв... Токи

замкну його, спокійніше буде. А то ще піде кудись Семен, а гут все розтягнуть.

Володимир Чехлик мав цілковиту радію, непокоїтися, аджеж він сьогодні вартовий і на його відповідальності лежать всі ці речі.

Біля дверей ще раз злісно глянув на Різчикова, що вже хропів, крутнув двічі ключем і «хемічно» вилаявся:

— «Eisenvitriol.. заразливий.—Сволоч чотиривалентна».

Коли забіг до кляси, там уже щось з'ясовував Петро Петрович з механіки.

Володимир весь перетворився в слух.

Того ж дня увечері між Різчиковим та Шевченком відбувся такий діалог:

— Ну, йдеш?

— Боязко мені...

— Що, що дрефиш? Та тільки все їдно не викрутишся, — і Семен злісно сміявся.

— У мене чоботи течуть, а надворі калюжі скрізь.

— Вже підмерзло.

— Не піду я.

— Куди це він тебе тягне?—запитували хлопці Івана.

— А вам яке діло?—визвірівся Різчиків.—Хочу на роботу пристойтись. В ідальні нічного прибиральника треба... Ну, йдеш?—знову звернувся до Івана? Той мовчав.

— Гляди, щоб не довелося потім каятися,—пригрозив Семен і пішов. Шевченка обступили хлопці.

— Чого ж не пішов раз робота є. Хіба не хочеться зайву десятку заробити? Іван тільки плакав та просив:

— Одійдїть, одійдїть від мене...

І справді, хлопці, не чіпайте його,—запропонував хтось, раз не хоче кавати чого це він,—хай плаче. Хай виплачється.

Всі відійшли. Іван Шевченко швидко роздягся, ліг і з сльозами на очах заснув.

«Отец мой и ялица

за рюмкой тлется

А мать уборщица,

ах какой изор!

Сестра гулящая,

ночей не спящая,

А сам, братишечка,

я карманный вор».

виспівує Володька Чехлик, лежачи на ліжку, задравши ноги на бильце до-
жори. Кузьма Петренко щосили затуляє вуха, вшнипившись у підручник.
Але нічого не допомагає. Зухвала пісня пролазить таки до вух і не дає
змоги зосередитись. Нарешті він бовкає:

— Замовчи.

— Га?

— Зачини свою плювачку.

— А чому це так, дозвольте вас спитати.

— Заважавш мені.

— О, мій хороший. До всякого становища треба підходити з філософ-
ського погляду. Тим більше, що в мене сьогодні настрої філософський.
Отже, в зв'язку з цим зрозумій, що ти з закритими вухами читати можеш,
а я з закритим ротом співати не можу. Далі: кімната для вчення лекцій
у нас є—і ти можеш нею безкоштовно користуватися, тоді як кімнати для
співів—нема. Отже, я примушений співати тут.

— Піди в кімнату для «думання», там поспіваєш.

— Коли захочеться «думать», піду й у кімнату для «думання». Але
ти мені не перебаранчай... Отже, з вищесказаного випливає те, що ти по-
винен піти звідси, й не заважати мені співати. Я десь читав, що чим більше
людина співає, тим вона розумніша.

— Півень теж! Он щодня по багато разів співає, а великим розумом не
похвалиться.

— Ти, Кузьмо Петровичу, не розумієш що...

— Я розумію тільки те, що ти сволоч і що мені треба йти звідси
у клясну кімнату. А там холодно.

«Учісь, мой син. Наука сокращает нам опыты бистротекущей жизни»,
як казав Володимир Ільїч Ленін—мій тезка.

— Це ж з Пушкінського «Бориса Годунова».

— Ну, то й що? Думаєш Ленін ніколи цих слів не казав?

— Володько, з яким дурнем ти сьогодні головами помінявся?—озва-
вся з кутка.

— З яким, питаєш? А хіба забувся, що з тобою ж.

— Ото, стерво, яке воно сьогодні гостроязике.

В цей час у вікно хтось постукав.

— Відчиніть.

— Хто там?

— Та відчиніть. Свої.

— А, Петько Краснощок. Яким це вітром тебе сюди?

— Північно-південним. Різчиків дома?

— Нема. Пішов. Уже з годину. Тягнув з собою й Шевченка Івана та
той розплакався й не пішов. Куди це ви?

— Так нема? Ну, то я йду. Бувайте.—І швидко розтав у вечірньому
тумані.

— Що це в них за діла?—говорили хлопці поміж себе.

— Очевидно випивку десь улаштувають. Чули, що про їдальню щось Семен говорив,—тишив Чехлик і продовжував виспівувати:

«... Сестра гулящая
ночей не спящая,
А сам, братішечка,
я-карманний вор».

прекрасна пісня, товариші. Співаєш і ніби бачиш перед своїми очима ~~одного~~ хорошого, щирого «братішечку». Я ж теж колись був «братішечкою».

— І кешеньковим злодієм?

— А що ж ти думаєш? Навіть кваліфікованим. Моя спеціальність була «разделеніє труда». Коли ти ще пацан, то маєш право тільки кешенькові хустки тягнути, а до гаманців та бумажників—зась. Коли трохи підростеш—дозволяється редикюльчики хапати, потім роблять підвищення для годинників, «портманетів», бумажників. А артельним нашим був Васька Бербаш—розумний парняга! Ще Саша Максюта був, його Тарзаном звали, бо він начитався книжок про Тарзана і все мріяв мандрівником зробитися та з малпами жити. Ми з ним однієї кваліфікації були—хусточники. Колись на Великдень пішли удвох у церкву, так принесли: я 48 хусточок, а він—54. Потім продали «підпільнику» по 3 копійки, накупили вина, цигарок, цукерок...

— А потім?

— А потім... я на хусточках і спинився. Не вдалося зробитись висококваліфікованим злодієм.

— Шкодуєш?

— Дурню! Пожив би ти так, то не знаю чи шкодував би. Забрали мене в «Профінтери» — дитбуд так звався, прожив там п'ять років, навчився, вступив ось сюди, в технікум, а через два роки—технік... Ух...

— А ті де?

— Хто?

— Товариші бувші.

— Товариші бувші... В Н залишився здається тільки Саша Максюта,—вчився в фабзаучі, зараз на «Андре Марті» чавуноливарником.

— Це Тарзан?

— Угу. Таки вдалося й помандрувати чимало: був на Далекому Сході—у Владивостоці, в Ташкенті, навіть у Персії. Васька Барбат скінчив одеський політехнічний інститут, зараз десь інженером працює. Решта — теж добре влаштувались, тільки деякі ще уркаганять...

— Весело жити було? Гарно?..

— Коли б весело та гарно, то й досі б жив так... Савочко!—звернувся він до Білоножки,—чого це ти крутишся? Ще й плакати, здається, збираєшся.

Той дійсно довгий час рився в своїх книжках перекидав їх, щось шукав. Не знайшовши чого треба, сів і став пригадувати. Очі блищали, от-от заплачуть.

— Що з тобою, Білоножко?..

— Хто в мене, хлопці.. Он той, як його... хто гроші.. забрав... десять рублів... В книжках лежали... у Реформаторському... Украли.. а в мене це останні...—і Сава заплакав.

— Украли? — запитав гостро Володимир Чехлик. — Хто?

— Н-не знаю...

—... Я вже п'ять років не крав... Ти пошукай краще... У нас же злодіїв нема... Чи може, хлопці, хтось пожартував? То віддайте. Так жартувати не можна. Останні ж у хлопця...

Але всі мовчали. Чехлик замислився:

Хто це міг зробити? Невже Різчиків? Та хіба він здібний на таку пакость. Він хоч і сволоч, але...»

— Це Різчиків, — вголос промовив Кузьма Петренко.

— Ти бачив?

— Не бачив та знаю. Чули, як він зранку присікався був до нього. Але як Сава не дав, то Різчиків і вирішив сам узяти, бо певно дуже йому гроші потрібні були... Нічого, Саво, не плач, завтра я з ним сам поквитаяся і віддасть він тобі вдвоє більше.

Озався й Чехлик:

— Правильно, Савко. Головне — не плач... Ну, та досить, мій хороший, покинь уже рюмсати. Через три роки техніком будеш, кораблі будуватимеш, а ти плачеш. Ну, хлопці, а зараз спати.

**

Різчиків повернувся о першій годині. Відчинив йому Чехлик.

«Нагадати про гроші? — подумав, потім вирішив: «краще завтра зранку при всіх». Зараз тільки пробурчав: — «Гуляєш десь ночами, п'янице». Але навдивовижу Семен не був п'яний. Почувалося лише, що він дуже стомлений. Скинувши пальто, ліг поверх ковдри на ліжку, не роздягаючись.

— Чому не роздягаєшся?

— Я зараз, тільки відпочину трохи. Погаси світло.

«І не лається чомусь. Може й справді десь на роботі був. Невже це він гроші?» Думав Володимир, повертаючи вимикача.

І знову гуртожиток занурився в сон. Через деякий час, у вікно щось дуже застукало. Чехлик (спав найчутливіше) підбіг до надвірних дверей.

— Хто?

— ДПУ. Відчиніть.

Чехлик відчинив. Два озброєних агенти зайшли разом з ним до кімнати. Збуджені грюкогом та голосною мовою, всі попрокидалися, але побачивши озброєних людей мов покипіли до ліжок. Тільки нероздягнений Різчиків спав.

— Хто тут Семен Різчиків?

— Він спить, — відказав Володимир і метнувся будити. Семен прокинувся, сів на ліжкові, і злякано подивився на агентів, але швидко опанував себе і спокійно встав.

власника броварні Б. Різчикова. Всіх членів запільної організації—8 студентів судно-машинобудівельного технікуму, хемічного технікуму та ІНО заарештовано.

У С. Різчикова знайдено шклограф, на якому молоді контр-революціонери друкували свої листівки.

Суд відбудеться в найближчий час після остаточного закінчення слідства».

Ця замітка всіх пригломшила.

Старшокурсники позбігалися до школи (саме вихідний день був) і на чім світ стоїть лаяли хлопців. Заговорив шкільний патріотизм, змішаний з класовою ненавистю до зрадників. Найбільше лаяли Семена:

— Опаскудив, стерво, школу. Ніколи ще такого не було в нас. А ми так вірили йому.

— А я думаю, хлопці: і куди це Різчиків з Шевченком ночами шведять?

— Думаю, думаю... Тільки мабуть думало твое було не в голові, а в чомусь іншому. Жив разом і нічого не помічав. Роззява...

— Ох і морду б набив я Різчикову, коли б він мені зараз до рук потрапив!—стискував кулаки Кузьма Петренко

— Зарази, примазалися...

— І ударник між ними.

Лев Сергійович прочитав і тільки промовив:

— Свол-лоч... А ви—сердито звернувся до Клари Грінштейн,—комсомол називається. Виплекали у себе контрреволюціонерів. Різчиків примазався до вас, обворожив ораторським талантом, а ви й повірили...

І через 5 хвилин з клубної сцени, де один за одним змінювалися промовці, лунали колючі, погрозові слова:

— Непмани та куркулі пролазять до міськрад та сільрад, а їхні дітки до нашого шкільного самоврядування. Давайте рішучу відсіч і першим і другим.

— Ми дуже необережні. Треба краще пильнувати, щоб Різчикових не було серед лав пролетарського студентства.

— Виготуймо чесних радянських фахівців і цілком відданих справі соціалістичного будівництва.

— Комсомол повинен пильно стежити за чистотою своїх лав і нещадно викидати звідти усіх, що примазалися, що приховують своє справжнє класове обличчя, що заважають нам будувати соціалізм.

— За піднесення громадської та політико-виховної роботи на височині!

— Будьмо не лише майбутніми фахівцями, а й свідомими громадянами Радянського Союзу!

— За учобу. За виконання пунктів союзугоди!

— Знищить Різчиківщину серед наших лав.

Костя Сапсай хотів сказати декілька слів на захист, що, мовляв, нашим завданням було перевиховати Різчикова, але в залі знявся такий галас, що він мусів, як і всі, закінчити гаслом боротьби з такими явищами.

Прийняли тут же настрочену Чумариком резолюцію, зразу віднесли її до редакції, посперечалися трохи з редактором, а потім, приперши його до стінки, взяли слово, що резолюцію буде надруковано в застрашньому числі, і другого дня читали:

«Ми, студенти судно-машинобудівельного технікуму, з призи́рством ганьбимо вчинок своїх бувших товаришів, що пішли на шлях боротьби з Радвладою. Різко відмежовуючись від них та вимагаючи від Радянського суду жорстокої кари над ними, ми обцяємо пильно стежити за тим, щоб до лав червоних фахівців не пролізли наші класові вороги. А для цього, ще міцніш гуртуючись навколо лєнінського комсомолу та комуністичної партії, обцяємо прикласти всіх зусиль, щоб виготовити з себе гарних техніків-суднобудівельників та свідомих громадян, будівників соціалізму, виконавців п'ятирічки в чотири роки».

— Що Різчиків опинився там—не дивно—казав другого дня на роботі Микола Сирота.—Скільки вовка не годуй, а його все в лїс тягне. Але ж Петро Краснощок...

— То теж відома сволоч. Увесь час до Різчикова підлизувався.—зауважив Яша Федченко.

— ... Шевченко Іван.

— За того да, дивно. Незаможник, колгоспник і на...

**

Суд було призначено аж на кінець січня. Третьюкурсники хотіли вийти, але начальник суднобудівельного відділу Бородач заборонив:

— І так промфінплан за останній час погано виконується, а ви тут хочете, щоб 60 техніків зразу прогул зробили. Оберіть одного, хай піде, а потім і вам розкаже.

Так і вирішили. Обрали Яшу Федченка, що сам виставив свою кандидатуру. Це деяким товаришам не сподобалося: адже ж усім хочеться йти, чому тоді він по-свинському сам набивається. Яша таких заспокоїв:

— Я вам, товариші, усе з класової точки зору і з марсистським освітленням фактів.

І через день, підчас обідньої перерви, зібравши докупи усіх практикантів, почав розповідати «з Адама»:

— Прочитали обвинувальний акт. Довго читали. Про всі їхні діла почув. От ділов натворили: у селі Вівчарівці до кожної хати листівки поширювали. А там: «Хлібозоготовний план виконати не можна, Радвлада обдирає селян, забирає останній хліб, а потім продає його за безцінок за кордон»... і закінчувалася листівка Шевченковим: «Боріться — поборете». Потім...

Клару брала нетерплячка:

— Та не тягни. Кажі швидше, скільки кому років.

— Скільки кому років... Різчикову—18, Краснощоку—19, Шевченкові—17...

— Та не те, не те. Скільки кому років присудили.

— Ага. То ти так би й сказала. Тільки все одно потерпи трохи. В кінці скажу. Одним словом, Різчиків з себе героя корчить. Краснощок — таж. Проходили повз мене, так немов не помічають. А Ваня Шевченко непомітний такий там, все ховається, лякається та червоніє. То ті лобуряки втягнули його в те діло...

— Ну, значить, допитували їх, допитували, помучили добре, потім прокурор лаяв, а захисники просили, щоб не дуже їх засуджували, дали їм кинцеве слово й пішли радитися. Різчиків казав, що за наших умов, коли партія пішла походом на рештки буржуазних клас у країні, ці останні неминуче повинні ставити опір, що переходитиме в жорстоку класову боротьбу...

— Правильно.

— ... Отже, каже, фактично, належачи до класу буржуазії..

— Ще й задається.

— ... Я своїм обов'язком ставив захищати свої класові інтереси, а тому вирок суду чекатиму, як належне. Краснощок увесь час захищав Різчикова, а тут почав говорити, що той силою затягнув його в організацію, що він прикляде сил, щоб виправити свою помилку, а Ваня Шевченко, сказавши, що він майже ніколи не читав, що в листівках було написано, врешті розплакався і крізь сльози проревів: «Я більше не буду». Як мала дитина. Шкода його було... Борис Петрович Різчиків...

— Хіба й батька його судили?

— А як же. Папаша був ідейним керівником синочка. Це ми дурні побрили, що він остаточно порвав зі своєю сім'єю, а там довели, що майже щодня з батьком бачився та змовлявся... Так папаша у прикінцевому слові казав, що він ніякого зла нікому не зробив, а навпаки, багато користи принос радвладі, що як би його не займали, то він...

— Вріс би в соціалізм...—пожартував хтось.

— Правий ухильник.

— Ну, словом, хотів показати себе у вигляді якогось страждальця... Жирний сволоч... Решта студентів теж каюлися, деякі, як Ваня, плакали...

— Тільки Різчиків героєм був...

— Голова наш бувший...

— Присуд такий: синочку 2 роки, папаші—5, у нього там ще старі гріхи були та й судився вже не раз, Краснощок—1 рік, Вані—рік умовно, решті—теж по року, деяким умовно... Отако, товариші...

Всі мовчали, тільки Клара промовила тихо:

— І Петька... з ударного курсу...—її непокоїло соцзмагання.

Підійшов Бородач:

— Всі тут?

— Всі, крім одної зарази...

— Я знаю про кого це ви. Та не в тім справа. П'ятирічку суднобудівництва на нашому заводі знаєте?

— Ясно. Може ще краще за вас.

— То скільки нам у майбутньому році випустити треба?

— П'ятнадцять.

— Було п'ятнадцять, а тепер буде 20. Так скажіть своєму Леву Сергійовичу Родину, що мені з нового господарчого року, т.т., з 1-го жовтня треба 60 нових техніків-судобудівельників... Ну, ви розумієте в чім справа?

— Прискорений випуск.

— Так.

Переглянулося 60 пар очей. А в них десь у глибині миготіло: «А літо. Відпочинок. Сонце. Річка». Та було мабуть щось дужче за особисте, бо через деякий час усі заговорили:

— Ми згодні. Згодні на дотерміновий.

— Раз треба...

— Не відстанемо ми. Не будемо пасти задніх!

— Дайош дотерміновий випуск на 1-е жовтня!..

— Я такі і думав, що ви погодитесь,—заговорив Бородач.—Випуск доведеться зробити навіть раніше, ніж 1-го жовтня, так числа 15-го вересня, щоб дати вам деякий час і на відпочинок, бо закладку суден робитимемо 1-го жовтня, отже того дня всі повинні бути готові, на роботі. А тепер востаннє запитую: чи є серед вас такі, що не хочуть прискореного випуску? Це я щоб потім не було незадоволень.

Всі усміхнулися:—чи ж можуть тепер серед них бути такі, які не розуміють, що заводові потрібні 60 техніків, яких вони можуть і повинні дати?

— Мовчанка—знак згоди. Цією мовчанкою ви даєте не тільки мені, а й усій країні зобов'язання, вексель, якого повинні сплатити, погасити 15 вересня цього року. І сплатити 60-ма гарними техніками-судобудівельниками. Завтра скажете думку Лева Сергійовича. А ще краще, коли він сам завтра прийде, і ми вже остаточно уговоримося й розробимо порядок прискореної учоби. Зрозуміли мене?

— Безумовно.

— Ну, от і добре.

А коли Бородач пішов, Яша Федченко вигукнув:

— Урра, товарищі!..

— Урра!—підхопили всі. І ніби у відповідь на цей вигук, що виявляв зобою готовість віддати себе на користь велетенського будівництва,—бадьоро й радісно загув гудок.

Коли поверталися з роботи, до Чумарика підійшов Яша. — Слухай, Юрасю, придумай мені риму до слова «сволочі». Серйозно.

— Нащо це тобі?

— Я хочу написати вірша про Різчикова та кумпанію і мені потрібна рима до цього слова. Та сам я, скільки не думав, не можу придумати.

Усміхнувшись, та трохи подумавши, Чумарик назвав декілька рим та жовансів, а потім промовив:

— Брось, Яшо, про їх писать!

— Чому?

- Раз вони сволочі, то й не треба на них час та енергію витрачати.
 (Ти он краще про завод та прискорений випуск вірша напиши. — поради.)
 — А й справді, — погодився Яша.

VII.

І знов безкраїм конвеєром потекли дні. Але в більшому напруженні проходили вони, більше сил та енергії вимагали до себе, ніж досі. І справді, за 7½ місяців треба було виконати навчальні програми не тільки III, а й IV курсу, отже всю роботу довелося перебудувати на новий ударний лад.

Навчання з технікуму перенесли до заводу в приміщення школи ФЗУ і там щодня 4 години за наукою, а 4 за практикою запопадливо працювали. Довелося викинути деякі загально-освітні дисципліни, а натомість збільшити, майже подвоїти спеціальні.

За працею не помітили, як і сніг зійшов, як зазеленіло навколо. Тільки, коли зацвіли бузки, а потім акації, ніби опам'яталися.

— Хлопці, а вже ж справжня весна! — вигукнув одного разу Яша Федченко, йдучи з роботи та захлинаючись у квіткових пахощах. Всі стали.

— І справді, весна.

— Та ще й яка.

— Як вона непомітно настала, — озвався Чумарик.

— Ну, товариші, — заговорив знову Яша, — коли поети весну прогавили, то це вже щось та значить.

— Це значить, — відповіла Клара, — що є дещо важливіше за весну. А саме — проблема кадрів.

— Да, проблема кадрів — не фунт ізюму, як сказав Лев Сергійович Родин, — мрійно промовив Яша.

Ішли повз бульвар. Зайшли, розсілися й весело загомоніли, вдихаючи солодкий, свіжий вітер. Клара запротестувала:

— Мовчіть, тільки дихайте...

І стали тільки «дихати». Через деякий час Микола озвався:

— А завтра ж зачоти з суднобудівництва за третій триместр.

— Розходьмось, товариші...

— Да, а тоді за 4 місяці доведеться виконати річну програму.

— Чи ж встигнемо?

— Встигнемо.

Десь вдалені блищала на сонці широка річка. А вулиці затопила по відь весняних квіткових пахощів.

Одного ранку, йдучи на завод, Чумарик догнав Шевченка Івана. Той неспішно відповів на привітання й тихо потиснув протягнуту руку.

— Я думав, що ти вже і балакати зі мною не будеш.

— Це ти про різниківщину? Ну, що ж, у кожного помилки бувають. Та, врешті, це навчить тебе бути обережнішим з подібними типами. Диву

юся, та й не тільки я, а й всі ми, яким побутом попав ти в цю організацію.

— А це дуже просто. Різчиків знає, як з людьми поводитися, знав як і мене в руках тримати. Спочатку він давав мені різні дрібні доручення: то щоб відніс до того, то якийнебудь пакуночок, то щоб листа комунебудь передав. Ну, він просив, а я робив, не знаючи, що в тих листах та пакунках написано... А потім він розказав усе й налякав... Казав, що коли нас піймають, то обов'язково на Соловки пошляють. І я мовчав, а він бачив, що я з його рук не вирвуся, я не знав, що є організація... Я думав, що нас лише троє...

— А зараз де ти?

— Після того, як випустили—їздив додому на село, але що там взимку було робити... Ходив у Профобр, щоб знов до технікуму прийняли—не приймають. Зараз—у ФЗУ вступив, у весняний набір...

— У дворічці, чи трирічці?

— У дворічці... Я ж переросток уже...

— Де працюєш?

— У доку чеканщиком... А був би техніком... Так хлопці на мене не сердяться?

— Ні, звичайно. Ми й тоді не сердилися. Нам тільки неприємно було, що ти з нешманським сином злигався. А тепер ти вже зовсім наш... А Краснощок, як там?

— Спочатку дуже дружив з Семеном, а потім чомусь посердилися, все один на одного виказували, навіть перестали говорити між собою... Ще сидить, та вже мабуть скоро випустять, його теж Різчиків силою затигнув в організацію... А у вас прискорений випуск. Читав у газеті... Це б і Петька зараз з вами був.. Ех, ми...

В дні відпочинку Чумарик пропадав на пляжі. Візьме з собою якунебудь книжку, роздягнеться, одержу—під голову, лежить в одних трусах і читає. Одночасно два діла робить, обидва однаково приємні, як і корисні.

Раз зачитавшись, почув:

— Чумарику, це ви? Здрастуйте!

«Студентка 1-го курсу судно-машинобудівельного технікуму Валя Кориско» — подумалося.

— Здрастуйте,—відповів Чумарик, глянувши на неї: золоті, блискучі кучеряві коси, пустотливі очі та весела посмішка. У школі її звуть «дівчиною з карамельки», бо вона і справді дуже нагадує тих дівчат, що ними часто прикрашають обгортки для цукерок. Дівчина підійшла.

— Що це ви читаєте? А—Маяковський. Ну, ясно, поетові поета й треба читати. А на Маяковського великий попит після смерті... Та чого це ви на мене весь час дивитесь. Купальник сподобався?

— Ні, ви мені сподобались.

— Ага? А ви, Юрію, — вас же Юрієм звати? — ви мені не подобається — і сама засміялась. Не вірите? Слово чести. Чому ви такий суворий ніколи не заговорите, наче не помічаєте. Ну, скажіть!

— Ми ж раніш тільки у школі й бачилися, та й то майже зовсім незнайомі були. А тепер я вже ось декілька місяців і в школі не був. Там не було тоді про що говорити, а зараз...

— Що зараз?

— Зараз уже є про що.

— Приходьте завтра увечері в технікум, у нас буде вечірка, приурочена закінченню учбового року... А то третій курс зовсім відірвався від школи. Ми навіть скучили за вами...

— Немає часу, Валю, у нас...

— Бідні, ви, мабуть, дуже заморюєтесь.

— ... Але постараюсь прийти. Заради вас, принаймні.

— О, який добрий. Та не дивіться увесь час на мене, бачите ж, червонію!

— А ви тоді ще кращою робитесь.

— Вигадуєте. Плавать умієте? — Чумарик мотнув головою.

— Добре?

— Добре!

— Я все рівно краще за вас. Давайте змататись: хто швидше до берега допливе. — І обоє кинулись у воду.

Дівчина швидко попливла, а Чумарик не поспішав, тільки б дала не відстати. Зате, коли до віхи залишилося метрів 20, він почав надолужувати віддалення. А коли вже перегнав Валю, та гукнула:

— Юрасю, куди ж ти?

Довелося підождати, за віху схопилися руками одночасно.

— Тут глибоко!

— А давай я тобі землі із дна дістану, — і швидко пішла на дно. Через деякий час випливла, а в жмені був пісок, та черепашки. — А ти так умієш!

Довелося й Чумарикові йти на дно. Деякий час відпочивали, а потім Валя гукнула:

— А тепер лови мене, — і швидко попливла вбік. Чумарик кинувся за нею, але вона впірнула і згодом озвалася з зовсім протилежного боку, де він й де шукав. Поплив туди. Валя знову упірнула... Чумарик, почувши рух під ногами сам упірнув у воду і впіймав її. Виринали, обнявшись разом.

Заморені знов попливли до віхи, а потім, трохи відпочивши й до берега. Вилазячи з води Валя промовила.

— Хороший ти, Юрасю, — а трохи згодом: — я тепер живу майже напрооти тебе, часто бачу крізь вікна, як ти йдеш.

— Значить бачитимемося частіше — промовив Юрій, стискаючи на прощання ще холодну дівочу руку. А так несамовито хотілося щосили стиснути це привабливе тіло в гарячих обіймах і цілувати, цілувати, а потім ніжно гладити і теж цілувати золоте, вогне волосся.

Другого дня Чумарикова тітка, виряджаючи його на роботу, промовила:

— Сьогодні ж Яків Феофанович менинник. Не забудь поздравити з днем ангела, як прийдеш з роботи.

І Чумарик був радий, що є куди піти увечорі. Прийшовши з заводу та пообідавши, зразу пішов з дому.

— Так гулять з нами не будеш?

— Ні. Мені сьогодні увечорі треба в школу йти.

Мотря Васильовна незадоволено бурчала:

— Усі дні вечорами вдома сидів, а як дядьдо менинник, то вже й тікає. Не хоче побавити старих... Що то зараз за молодь невоспитана пішла.

А Яків Феофанович:

— Хай іде. Може там його десь дівчина жде. Молодого до молоді й тягне. А ми вже тут якось самі погуляємо.

Чумарик усміхнувся: як він вдало про дівчину згадав. Радо йшов ще й тому, що знав, що хазяїни обов'язково увечорі п'янку влаштують, а бути присутнім на ній—не дуже приємна річ.

Цілий вечір просидів та проговорив Чумарик з Валею. Василь Голубченко за своєю звичкою підсів і став «підривати» Юрія, але Валя схопила його за чуба і так тріпонула, що у того слюзи на очах виступили. Довелося капітулювати:

— Ну й заправа у тебе, Юрасю! Що, як вона швидко й тебе так потроху тріпати?

Валя усміхнулася.

— Не бійся, йому так ніколи не буде.

Потім проводив її аж до воріт. На останок вона роблено незадоволеним голосом промовила:

— Хіба ж так цілуються?.. Отак треба!.. — і щосили обхопивши його плечима, гаряче поцілувала.

І щось, радісне, радісне залоскотало в грудях...

...Пройшовши загальну кімнату, де п'янка була саме в розпалі, зайшов у свою комірчину й зачинив двері на ключ. Хотів писати—нічого не вийшло, бо думки якось розбігалися, не могли зосередитись на чомусь одному. Взяв книжку — не читається.

«Що це зі мною? — а потім згадав і всміхнувся: — Валя».

Прислухався до співів, що чулися крізь стінку.

«В сім'ї ві-льній по-вій

Не забу-дьте спо-ом'яну-ти

Не злим ти-и-хим сло-овом...».

«Чому це п'яні «українці» завжди Шевченкового «Заповіта» співають? Коли б він довідався, що його твір так паплюжать оці п'яні обивателі...»

До дверей підійшла хазяйка: — Юрасику, вийди до нас, погуляємо трохи.

Чумарик довго не озивався, а потім: — Я вже спати ліг!

І згадавши, що вже дійсно пора давно спати, розібрав ліжко, роздягся й уклався. Але довго ще не міг заснути. А як думки стали млявими та невизначними, щось знов серед них блиснуло таке радісне й хороше, а по тілі розлилася солодка приємна втома.

VIII.

Замість сподіваного двомісячного літнього відпочинку, що так на нього завжди кладеться багато надій, довелося увесь час працювати. Та ще й як працювати! Від надмірної роботи всі виснажилися, схудли, очі позападали, але ні в кого й думки не було, щоб зійти з раз взятого шляху. Навпаки, щодалі, то більше сил та завзяття вкладали в учобу, бо, врешті, й соромно б було до наміченого терміну не виконати шкільні та виробничі завдання. І хлопці (та невеличка купка дівчат) кріпилися, не піддавалися жодним ліквідаційним настроям, не шкодуючи змарнованого літа, не шкодуючи й свого здоров'я, увесь час відчуваючи на собі тягар даної Бородачеві обіцянки.

А той, бачачи, як запопадливо працюють студенти, давав їм різні полегкості: не дуже загрузував роботою, не сердився, коли хтосьбудь у термін не виконає завдання тощо, а раз навіть дав на відпочинок цілий п'ятиденник.

Але хлопці цей п'ятиденник використали не для відпочинку, а для посиленої академічної роботи.

Так пролетіло (іменно пролетіло, а не пройшло) літо.

Замайоріли вулицями довгі червоні валки нового хліба. Вкрилися сторінки газет зведеннями з бойового фронту сівби. Точною, добре налагодженою машиною знов запрацювали школи, немов хтось включив у них дужою рукою велетенським рубільником струм громадського життя.

Надходив випуск.

**

14-го вересня востаннє засідала педнарада, а 15-го увечорі у заводському клубі імені Рози Люксембург відбулася урочиста вечірка, присвячена швидкопролету випуску. Завком та клубна зала були прикрашені спеціальними гаслами, для участі в художній частині запрошено найкращі мистецькі колективи міста N, підшефна червоноармійська частина дала свою духову оркестру, а різні організації надіслали силу привітань.

Коли відкрилися урочисті збори, Лев Сергійович спочатку розповів про історію школи, про труднощі її організації, про важкий матеріальний стан, що встигли зробити за 4 роки існування, які її шляхи в майбутньому.

— Ми з гордістю — закінчив він — даємо свій перший випуск країні, бо знаємо, що наші молоді техніки цілком сумлінно виконають покладені на них партією та радвладою завдання.

А потім, мов паливо в огонь, лилися зі сцени вниз гарячі слова різних представників: заводського партійного комітету, райкому комсомолу, заводського, міськради, студентських організацій, дирекції заводу...

— Поставимо в увесь зріст проблему кадрів!

— Забезпечмо нашу промисловість фахівцями вищої та середньої кваліфікації!

— Привіт першому випуску суднобудівельного технікуму, що зрозумів усю важливість покладених на них завдань і на 9 місяців раніше віддає себе в розпорядження соціалістичного будівництва!

— Ми певні, що молоді техніки віддадуть усі свої сили на форсування розвитку суднобудівництва, на виконання постанов XI та XVI партз'їздів, на виконання п'ятирічки не тільки в чотири, а й меншу кількість років.

— Борімося з шкідництвом, недбайливим ставленням до роботи, браком!

— Викриваймо дезертирів соцзмагання, прогульників та лжеударників!

— За виконання контрольних цифр у наступному році!

— Геть діляцтво, що закриває нам обрії соцбудівництва!

— За техніка, не лише суднобудівництва, а й культури!

Яша Федченко, сидючи в президії, нахилився до Клари:

— Як ти думаєш, скільки мільйонів оплесків пролунало на нашу честь?

Та засміялася:

— Тебе твій гумористичний настрій не покидає навіть в таку урочисту хвилину. Але це плескали не тільки на нашу честь, а й честь всього велетенського будівництва, в якому ми тепер візьмемо повноправну активну участь... Знаєш, Яшо, подобається мені наш випуск. Раніш, коли закінчували школи, то роз'їжджалися в усі боки і губили один одного на все життя, зовсім не маючи потім ніякого зв'язку поміж собою. А ми—не тільки 3 роки жили та працювали, а й усе життя не розлучатимемося.

— Так, так, не розлучатимемося, — промовив стиха Яша і зовсім сентиментально стиснув Кларину руку, а потім, повернувшись до свого постійного тону, жартуючи запитав: — А ти не сердишся, що ми у вас соцзмагання виграли?

— Зараз ні, а раніше сердилася. Хоча, коли хто й винен у цьому програші, то це ми самі. Тепер же соцзмагання в нас буде на новому виробничому ґрунті... Отам розмах!

Відповідав на привітання від випускників Микола Сирота:

— Ми, товариші, багато праці приклали за останній час, щоб на 9 місяців раніше від терміну дати нашому заводу 60 молодих техніків-суднобудівельників, і ми раді, що ви, вітаючи нас, оцінили нашу працю. Але й дуже хвалити нас не треба. Ми просто виконали свій обов'язок перед всією нашою країною, бо зрозуміли величезне значення проблеми кадрів та потребу її швидко розв'язати...

— Да — мрійно промовив Яша нахилившись до Клари, — проблема кадрів—не фунт ізюму, як сказав Лев Сергійович Родич...

— Я вже декілька разів чула від тебе цю фразу, — відповіла Клара, всміхаючись.

— Що ж, коли вона подобається мені. Звичайно, Лев Сергійович має цілковиту рацію так казати.

— ... Скінчивши технікум, ми ні в якому разі не пориваємо зв'язків з ним тому, що ми його власними руками та головами будували, тому що він рідний нам і тому що він готує нові кадри так потрібних країні техніків судно- та машинобудівельників. Вірно ж охороняйте, — товариші студенти — майбутні техніки, бойові традиції першого випуску, підносьте технікум на височинь, боріться з різниківщиною, не шкодуючи сил готуйте з себе кадри. Хай же живуть майбутні бойові прискорені випуски. І хай живе незмінний керівник машино-суднобудівельного технікуму Лев Сергійович Родин, енергією та працею якого збудований наш технікум!..

Вихором знялася бурхлива овація.

Кому?

І Миколі, і хорошому Леву Сергійовичу, і всьому випуску, всьому молодому, повному енергії та завзяття і героїчній
першій п'ятирічці.

А наприкінці вечора (годині о третій) сталося маленьке непорозуміння. Коли розходилися, Яша Федченко, бачачи, що Сирота збирається йти разом з Кларою, підійшов до нього і промовив:

— Миколо, сьогодні я Клару провожаю.

Той здивовано запитав:

— Чому іменно ти, а не я?

— Я повторюю твоє запитання: чому саме ти, а не я?

Непорозуміння розв'язала Клара:

— Чудні ви! То ходімо всі троє разом, — і схопила обох під руки.

Юрій Чумарик був у захопленні сьогодні від Валі. Ніколи ще вона не була такою ніжною та хорошою! Багато разів повторювала: «Люблю» і запитувала: «А ти мене любиш?». Юрій у відповідь тільки цілував дорогі ласкаві очі, солодкі губи і почував себе без кінця щасливим. А коли час було розходитися, злякано прошепотіла:

— Не ходи... Не ходи... давай ще походимо та поговоримо... Сьогодні ж востаннє... Два тижні. Ой, як довго...

... Ішов повз завод. І враз відчув таку страшенну замореність, опанувало таке безсилля, що мусів присісти на лаву біля трамвайної зупинки. Відчувалися враз і безупинна праця і уривки сну і довгі, напрольот просиджені ночі.

В далекому темно-синьому небі («очі такі у Валі» — згадав) сміялася радісно зоряна малеча. Було тихо, тільки сонний вітерець іноді солодко дихав у лице.

«Осінь, а ночі які теплі», — подумав.

А поруч чорний та мовчазний стояв завод. Розкинувся суворими корпусами, знявся до зірок стрімкими димарями. Мовчав. І тільки в далені над мартеном здіймалося вгору полум'я.

«З першого жовтня увесь завод переходить на безперервку, а деякі цехи і на дво та тризмінну роботу. Мабуть і наш відділ переведуть на безперервну добу. Хоч би не розрізняли нас. Щоб — разом вчилися, разом і працювати»...

Швидко думки перебігли на інше:

«Треба з'їздити додому на село... З батьками побачитися. Бо вже майже рік не бачилися. Відпочити... А потім — до роботи знов. Техніком-суднобудівельником»...

Поруч гордо та суворо стояв, розкинувшись корпусами, завод.

Мовчав.

Чекає.

І тільки над мартеном палахкотіло полум'я.

РАДИ—

ЗБРОЯ В РУКАХ ПРОЛЕТАРІЯТУ,

ПИЛЬНУЙМО Ж —

КРАЩИХ ДО РАД ОБРАТИ

ЛЕОНІД ЗИМНИЙ